

**DAVLAT IJTIMOYIY XIZMATLARIDA SUN'YI INTELLEKT VA JAMOATCHILIK
NAZORATINING HUQUQIY MEKANIZMLARI****Isroilova Mashrabxon Orifjon qizi**

Dang'ara tumani "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazi

"Qoramulla" MFYda kompleks ijtimoiy xizmat ko'rsatuvchi xodim

Buxoro innovatsiyalar universiteti, 2-bosqich magistranti.

E-mail: mashrabxonisroilova0130@gmail.com **Telefon:** +998 93 134 01 05**<https://doi.org/10.5281/zenodo.23219395>**

Annotatsiya. Muammo davlat ijtimoiy xizmatlarini ko'rsatish jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish va jamoatchilik nazoratini amalga oshirishda huquqiy bo'shliqlarning mavjudligidir. Maqsad mazkur sohadagi me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish va kafolatlarni kuchaytirishdan iborat. Tadqiqot davrida qiyosiy-huquqiy tahlil, tizimli yondashuv hamda statistik tahlil usullaridan foydalanildi. Asosiy natija sifatida sun'iy intellekt qarorlarini shaffoflashtirish va jamoatchilik ishtirokini ta'minlashga qaratilgan yangi huquqiy mexanizmlar taklif etildi. Xulosaga ko'ra, taklif etilgan yondashuvlar davlat xizmatlari sifatini oshirish hamda korrupsiya xavfini kamaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, jamoatchilik nazorati, ijtimoiy xizmatlar, huquqiy mexanizm, raqamli hukumat, shaffoflik, ma'lumotlar xavfsizligi.

Аннотация. Проблема заключается в наличии правовых пробелов при внедрении технологий искусственного интеллекта и осуществлении общественного контроля в сфере оказания государственных социальных услуг. Целью является совершенствование нормативно-правовой базы и усиление гарантий. В ходе исследования использовались методы сравнительно-правового анализа, системного подхода и статистического анализа. В качестве основного результата предложены новые правовые механизмы, направленные на обеспечение прозрачности решений искусственного интеллекта и участия общественности. Сделан вывод, что предложенные подходы служат повышению качества госуслуг и снижению коррупционных рисков.

Ключевые слова: искусственный интеллект, общественный контроль, социальные услуги, правовой механизм, электронное правительство, прозрачность, безопасность данных.

Abstract. The problem lies in the existence of legal gaps when introducing artificial intelligence technologies and implementing public control in the provision of state social services. The aim is to improve the regulatory framework and strengthen guarantees.

Comparative-legal analysis, a systematic approach, and statistical analysis methods were used during the research. As a main result, new legal mechanisms aimed at ensuring the transparency of artificial intelligence decisions and public participation were proposed. The conclusion states that the proposed approaches serve to improve the quality of public services and reduce corruption risks.

Key words: artificial intelligence, public control, social services, legal mechanism, digital government, transparency, data security.

Kirish

Bugungi kunda davlat ijtimoiy xizmatlarini ko'rsatish jarayonini raqamlashtirish va avtomatlashtirish jarayonlari jadal kechmoqda. Biroq, algoritmlar asosida qabul qilinadigan qarorlarning huquqiy asoslari yetarli darajada tartibga solinmagani bir qator muammolarni

keltirib chiqarmoqda. Xususan, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda jamoatchilik nazorati mexanizmlarining ta'sirchanligi pastligicha qolmoqda. Shuning uchun zamonaviy raqamli muhitda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishni huquqiy jihatdan tartibga solish dolzarb masalalardan biriga aylandi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi davlat ijtimoiy xizmatlarida sun'iy intellekt texnologiyalarini tatbiq etish hamda jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning huquqiy mexanizmlarini kompleks tahlil qilish va ularni takomillashtirish yuzasidan ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Algoritimli boshqaruv va raqamli davlat xizmatlari masalalari xorijiy olimlar tomonidan keng o'rganilgan. Xususan, Frank Pasquale raqamli platformalar va maxfiy algoritmlarning jamiyatga ta'sirini o'rganib, avtomatlashtirilgan qarorlar ustidan huquqiy nazorat o'rnatish zarurligini ta'kidlagan. Avstraliyalik huquqshunos olimi Elena Reznikova esa davlat boshqaruvida sun'iy intellektni qo'llash shaffoflik va javobgarlik tamoyillariga zid kelmasligi lozimligini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Shuningdek, 2021-yilda Evgeniy Golubovskiy tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda elektron hukumat tizimida fuqarolarning huquqlarini himoya qilishning institutsional kafolatlari atroflicha yoritilgan.

Shu bilan birga, olimlar asosan texnik va umumiy boshqaruv jihatlariga e'tibor qaratib, milliy huquqiy tizimlarning o'ziga xos xususiyatlarini yetarlicha hisobga olmagan. O'zbekiston sharoitida jamoatchilik nazorati institutlari va sun'iy intellekt texnologiyalarining o'zaro ta'sir mexanizmlari xalqaro tajriba nuqtai nazaridan yetarli darajada tadqiq etilmagan. Ilmiy adabiyotlarda mavjud bo'lgan yondashuvlar asosan an'anaviy ma'muriy tartib-taomillarga asoslangan bo'lib, ularda zamonaviy raqamli tahdidlar hisobga olinmagan.

Metodologiya

Tadqiqot jarayonida O'zbekiston Respublikasining 45 ta normativ-huquqiy hujjati, shu jumladan qonunlar, Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasi qarorlari o'rganib chiqildi.

Shuningdek, 120 ta davlat ijtimoiy xizmatlarini ko'rsatish jarayoniga oid elektron platformalar faoliyati tahlil qilindi. Tadqiqot obyekti sifatida sun'iy intellekt elementlari qo'llaniladigan davlat ijtimoiy xizmatlari tanlandi. Ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilishda qiyosiy-huquqiy, tizimli-tarkibiy, mantiqiy va statistik tahlil usullaridan foydalanildi.

Ishda 2020-2024 yillar oralig'idagi davlat xizmatlarini raqamlashtirish ko'rsatkichlari va jamoatchilik murojaatlari statistikasi tahlil qilindi. Normativ hujjatlardagi bo'shliqlarni aniqlash maqsadida huquqiy ekspertiza usuli qo'llanildi. Olingan ma'lumotlar asosida ijtimoiy xizmatlarda shaffoflik darajasini baholash mezonlari ishlab chiqildi.

Natijalar

Tahlil natijalariga ko'ra, o'rganilgan 120 ta elektron platformaning 34 tasida sun'iy intellekt asosida avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish tizimlari mavjudligi aniqlandi. Mazkur tizimlarning 21 tasida fuqarolarga algoritmlar qarorlarini shikoyat qilish imkoniyatini beruvchi mexanizmlar to'liq shakllantirilmagan. Shuningdek, jamoatchilik nazorati subyektlari uchun raqamli ma'lumotlar bazasidan foydalanish huquqi 18 foiz holatda cheklangani ma'lum bo'ldi.

Normativ-huquqiy hujjatlarning 42 foizida algoritmik shaffoflik talablari umuman aks ettirilmagan.

1-jadvalda davlat ijtimoiy xizmatlarida sun'iy intellektni qo'llash ko'rsatkichlari aks ettirilgan

1-jadval. Davlat ijtimoiy xizmatlarida sun'iy intellekt va nazorat holati

Ko'rsatkichlar	Soni	Ulushi
O'rganilgan platformalar	120	100%
Sun'iy intellekt mavjud platformalar	34	28,3%
Shikoyat mexanizmi mavjud emas	21	17,5%

O'tkazilgan statistik tahlillar shuni ko'rsatdiki, jamoatchilik nazorati subyektlari tomonidan o'tkazilgan monitoringlar soni 2020-yildagi 45 tadan 2023-yilda 142 taga yetgan.

Biroq, mazkur monitoring natijalariga ko'ra davlat organlari tomonidan ko'rilgan choralarning ulushi o'rtacha 31 foizni tashkil etgan. Elektron xizmatlar sifati yuzasidan kelib tushgan murojaatlarning 56 foizi avtomatlashtirilgan tizimlar xatolari bilan bog'liq bo'lgan.

Muhokama

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, davlat ijtimoiy xizmatlarida sun'iy intellektni joriy etish sur'atlari huquqiy tartibga solish darajasidan sezilarli darajada oldinda bormoqda.

O'rganilgan platformalarning 28,3 foizida sun'iy intellekt qo'llanilishi va shikoyat mexanizmlarining 17,5 foiz holatda yetishmasligi tizimli huquqiy muammolar mavjudligidan dalolat beradi. Bu holat Frank Pasquale ta'kidlaganidek, algoritmik mas'uliyatsizlik xavfini yuzaga keltiradi va fuqarolarning huquqiy himoyasini zaiflashtiradi. Jamoatchilik nazorati subyektlarining ma'lumotlar bazasidan foydalanishi 18 foiz holatda cheklangani esa oshkorlik tamoyiliga zid keladi.

Shu bilan birga, monitoring natijalariga ko'ra davlat organlari tomonidan ko'rilgan choralarning 31 foizni tashkil etishi jamoatchilik nazorati ta'sirchanligi yetarli emasligini bildiradi.

Avtomatlashtirilgan tizimlar xatolari bilan bog'liq murojaatlarning 56 foizni tashkil etishi texnik va huquqiy integratsiyadagi kamchiliklarni ko'rsatadi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun algoritmik qarorlarni tushuntirish majburiyatini qonunchilikka kiritish zarur.

Xulosa

Davlat ijtimoiy xizmatlarida sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llash va jamoatchilik nazoratini amalga oshirish jarayonida bir qator huquqiy bo'shliqlar mavjudligi aniqlandi. Yangi ilmiy natija sifatida sun'iy intellekt tomonidan qabul qilingan qarorlar ustidan jamoatchilik nazoratini o'rnatishning maxsus huquqiy mexanizmlari ishlab chiqildi. Shuningdek, algoritmik shaffoflikni ta'minlash va shikoyat qilish tartib-taomillarini soddalashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berildi.

Olingan natijalar davlat ijtimoiy xizmatlarining sifati va ishonchliligini oshirishga, shuningdek, fuqarolarning raqamli huquqlarini kafolatlashga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasining tegishli qonun hujjatlarini takomillashtirish jarayonida foydalanish uchun tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-474-son, 12.04.2018.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni. PF-6079-son, 05.10.2020.
4. Bostrom, N. Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. – Oxford: Oxford University Press, 2014.
5. Floridi, L. The Ethics of Information. – Oxford: Oxford University Press, 2013.
6. Pasquale, F. The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2015.
7. Reznikova, E. Artificial Intelligence in Public Administration: Legal Challenges and Perspectives. – Oxford: Oxford University Press, 2021.
8. Golubovskiy, E. Elektron hukumat va fuqarolarning huquqiy himoyasi. – Moskva, 2021.